

Dr. CHIKÁN ZOLTÁNNÉ főiskolai tanársegéd:

ADALÉKOK AZ ALAKTANI ELEMÉK STÍLUSÉRTÉKÉHEZ

A névszóhoz járuló ragok

Szabad-e a költőnek, írónak alkotása közben figyelmen kívül hagynia a grammatika szabályait, természetesen bizonyos határon belül?

Azok, akik foglalkoztak irodalmi alkotások elemzésével, vagy esetleg maguk is az alkotó szellemek közé tartoztak, ezt egy pillanattig sem vonták kétségbe, mert tisztában voltak azzal, hogy a legkisebb elemnek is fontos nyelvi-stilisztikai szerepe lehet.

Már FOGARASI János megállapítja 1843-ban írt *Művelt Magyar nyelvtanában*, hogy

„A magyar nyelv... igen sokat hagy a beszélő s író önkényére is mind a ragozásban, mind a szóhelyezésben, úgy, hogy művészi képességet s ízlést jobban alig lehet valakinek kitüntetnie más nyelvben, mint a magyarban” [1].

A legjobb és legmagvasabb költők mindenkor éltek is a nyelvi szabadsággal, elsősorban a nyelvtani formák megválasztása terén [2]. Anrál is inkább, mert jól látták, hogy az irodalom lényege éppen a szabadság, s ebből következik, hogy az író néha bizonytalán a grammatika fölött is [3]. — Éltek és élnek is a magyar írók ezzel a szabadsággal, s nemcsak a szavakkal bánnak szuverén módon, hanem a nyelv alaktanával is. Hacsak tehetik, kiszabadulnak a szabályok kötöttsége alól, és új formavilágot teremtet mindenhatóságuk [4].

Es mit ír az író, mennyiben befolyásolja őt a nyelv alaki szerkezete alkotás közben? Hallgassuk meg VERES Péter vallomását erről:

„...sem a Rossz asszonynál, sem az Almáskertnél semmiféle nyelvi szerkesztési tervem nem volt. Mindegyik úgy született, ahogy a mondanivaló parancsolta, és ahogy az író képességei lehetővé tették...”

De mégis fontosnak tartja a nyelvi problémákat:

„Gondolom — írja tovább —, ez érdekelheti a hivatásos nyelvészt, így jut el a nyelvi elemzésben és a stíluselemzésben az író igazi megértéséhez. És így jut el oda a nyelvész, hogy nemcsak a műveket vizsgálja mint „tárgy”-at, hanem a mű és az író dialektikus viszonyát veszi alapul. Ekkor lesz igazán érdekes és hasznos a stíluskritika” [5].

Franciaországban már igen elterjedt módszer az „*explication de textes*”, amelyik a szöveg tiszteletén alapul, s célja a grammatikai megértésen, magyarázaton keresztül a megértés, a tudatos megértés, aminek fel kell váltania az egyszerű élvezést [6].

A nyelvi kifejezési formák tehát mint külön stílusértékek jelentkeznek. A legbelső összefüggések feltárása egyre szűlsebb körű lesz [7]. A mondatokban, a szavak jelentésében rejlő stilisztikai árnyalatok viszonylag könnyen észrevehetőek és elemezhetőek. De már komolyabb problémát jelent az alaktani elemek stílusértékének megvizsgálása, hiszen az alaktant általában a nyelvtudomány legszárazabb részének szokták tekinteni.

Beszélhetünk-e egyáltalán a szavak alakjában rejlő stílusárnyalatokról, az alaktani elemek stílusértékéről?

ARANY János még azt fájlalja, hogy csaknem minden figyelem, érdek, szenvedély, törekvés, kutatási szomj a szavak teste körül forog; ami azoknak, s így a nyelvnek is, szelleme volna, a szavakkal élés... aránylag mellőzöttnek, művelés nélkül hagyottnak mondható" [8]. — Ez a megállapítás ma már nem érvényes. A tudományos vizsgálatok eredményeképpen már nyilvánvaló, hogy a költői nyelv lényege éppen abban rejlik, hogy noha csupa ismert szóból áll, szinte egészen új nyelv benyomását teszi [9]. — A nyelvművészet leglényegesebb vonása, hogy a szó nem csupán jelentésében érvényesül, hanem alakjával is hozzájárul a gondolat erősítéséhez, pregnánssá tételéhez [10].

Ma már túlhaladott álláspont, hogy lebecsülhetjük a szépirodalmi művek nyelvi tanulmányozását, mert már világos, hogy anélkül nem érthetjük meg még csak valamennyire kielégítően sem a művek eszmei lényegét [11]. Ennek felismerése következtében a III. országos nyelvészkongresszuson BALÁZS János már így veti fel a kérdést:

„Vajon nincs-e sajátos kifejező értékük pl. a régies igealakoknak, ragoknak, általában a viszonyító elemeknek, de akár a képzőknek is? S nem szorulnak-e ezek stilisztikai minősítésre?" [12].

Az alaki elemek kifejező ereje igen sokrétű. A régi nyelvből vett elemek sokféle eszmei tartalmat kifejezhetnek, ha az író tud élni anyanyelvünk finom eszközeivel. És az olvasó is annál tisztábban és tökéletesebben érti és élvezi a költői alkotást, minél jobban ismeri a nyelv kifejező eszközeinek árnyalati különbségeit, stilisztikai értékeit [13]. A költők érzik, hogy milyen kevés fér egy-egy szó jelentésébe, s míg egyfelől elégedetlenek a szavak kifejező erejével, másfelől maguk is alig tudnak számot adni azokról az eszközökről, amikkel a szavak kifejező erejét fokozzák [14]. A magyar nyelv nagyon alkalmas — éppen tömörségénél fogva — arra, hogy a legfinomabb árnyalati különbségeket is ki tudjuk fejezni vele. BÁRCZI Géza szerint

„ha az indo-curópai nyelvekkel vetjük össze a magyart, feltűnik szóragozási rendszerének szintetikus tömörsége. A mondat egybeépítésének módja a hangállományon kívül talán a legjellemzőbb egy-egy nyelvre, mert a gondolkodás sajátos mechanizmusának, a fogalmak kapcsolódásmódjának vetülete. Ezen alapszik a nyelv szerkezete" [15].

Íróink és költőink, s nyelvészeink egybehangzó véleménye szerint tehát nem lehet vitás, hogy a költő, az író változtathat bizonyos határok között a nyelv formai elemein. Erre sokszor szükség is van, mert éppen az alaktani elemek segítségével tudunk egészen finom árnyalati

különbségeket kifejezni. Az alaktani elemeknek tehát *van stílusértékük*. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a formai elemeknek határozott jelentést tulajdoníthatunk. Ez a jelentés s a hozzá fűződő stilisztikai vonatkozások mindig alkalmi jellegűek, viszont éppen ezért nagyon kifejezőek.

A következőkben néhány adatot közlök egyes alaktani elemeink stílusértékével kapcsolatban, a teljesség igénye nélkül.

A *k* többesjel

Közismert tény, hogy a *k* többesjel ugyanannak a szónak más és más tövéhez járulva mást jelenthet. Főnévi vagy melléknévi értékűvé válhat a szó a tőtől függően: okosak — okosok, vörösek — vörösök. Így ez csak rideg megállapítás. De mindjárt életet kap a tövégi hangzó ilyen funkciója, ha az író az alaktani rendszertől eltérően él vele. ZOLNAI Béla szerint egy durva példa érzékelteti legjobban az idetartozó nyelvi tényeket. A *tanár* — *tanárok* stb. alaksor semmi érzelmi mozzanatot nem tartalmaz. De ha megbontom a morfológiailag asszociált sort és az analógiás *tanarak* formát használom, amely nemcsak szokatlanul furcsa, hanem a *szamár* — *szamarak* sémára is emlékeztet: a szó a komikum kifejezője lesz [16].

Az *elvont jelentésű névszók többes száma* gyakran azt jelöli, hogy valami ismételt előfordul, vagy hogy sokáig tart: *a fagyok egész januárban tartottak*.

A *tulajdonnevek többese* pedig típust jelenthet elítélő vagy dicsérő értelemben: *nem mindennap születnek Arany Jánosok*.

Bizonyos, a maitól eltérő esetben használt többes számú forma lehet az *archaizálás eszköze* is. Példának idézhetjük erre DARVAS József *A törökverő* c. munkájából a „teméntelen esztendők óta”, „néhány kisebb hatalmú urak, minden urak” féle formákat [18]. Archaizáló színezete van a határozatlan számjelzők után használt többes számú formának is: „*több évek óta, soknemű üdvös újítások, számos könyvek*” [19].

A birtokos jelző ragja és a birtokos személyrag

A nyelvhelyességi vonatkozásokról nem lesz szó, mert az nagyon messzire vezetne bennünket, hiszen már BRASSAI felhívja a figyelmet a rag pontos használatának szükségességére [20]. Most csak a stíláriis vonatkozásokat vizsgáljuk.

A legelső szembeszökő tény, hogy a ragos és a ragtalan forma között *erős intenzitásbeli különbség* van. A birtokos szó ragtalan akkor, ha főhangsúly van rajta. Ilyenkor az egységes nyomatékkal egy szakaszban történő ejtés szorosabb összetartozást fejez ki. Ezért alakultak az ilyen formákból gyakran összetételek: *vásárfia, faluháza, hadakútja* [21].

MIKSZÁTH Kálmán a birtokos szerkezetet is mint *a humor esz-*

közét használja fel az ilyen formák megalkotásánál: *dacára a dacáran-dóknak.* (Új Zrínyiász.) [22]

A birtokos jelző ragja is lehet *archaizáló eszköz*. Már FOGARASI János megállapítja, hogy „archaizmus, midőn a birtokos jelzős szerkezet két tagja között van a személyes névmás: *Paripámnak az ő színe fakó; Paripámnak az ő neve Csillag; Nagy az én szívemnek ő gyönyörűsége*” [23]. Különösen archaizáló színezetű a névutók birtokos szerkezetben való felhasználása, bár ennek a használatnak lehet nyomatékosító jellege is. *Jól tudom, mi lappang bokrodnak megette!* (Arany.) *Engem a rendes élet időnek előtt megölne* (Petőfi). *Lángfelhőket idéz véres szemeimnek elébe* (Petőfi) [24]. A névutók birtokos szerkezetben való használatáról ezeket állapítja meg TOMPA József a reformkor nyelvéről írva:

„Érdekes, hogy viszont a régi névutókat milyen bőkezűen szerkesztik költőink birtokszóként -nak, -nek ragos névszó mellett. Úgy látszik, erősen ünnepélyes (régies?) hangulata volt ez alaknak; erre való egyrészt, hogy sok adatom hősi pátoszú szövegből való; másrészt, hogy Petőfi A helység kalapácsa, Arany pedig Az elveszett alkotmány szövegében a komikum eszközeként él vele.”

Idézi Tompa Kazinczyt, aki szintén a rövid formát tartja természetesebbnek, s a ragnak valami ünnepélyes hangulatát érzi (Lev. II. 440—1—) [26].

A *pátosz eszköze* a rag FABIÁN Gábor 1833-i Osszián — fordításában: *tengernek lovagja, a napnak sugara* [27].

Fűződhet stiláris érték a *birtokos személyrag* változó használatához is. Igen érdekes ezzel kapcsolatban Prohászka megfigyelése:

„Nyelvünknek a *bosszankodás kifejezésére* a szitokszók használatán kívül még egy más módja is van, t. i. azt a főnevet, amely a bosszankodást okozó fogalmat jelöli, birtokranggal látja el. Ezt a módot is megtaláljuk Petőfinél: *Istentelen legye! Ingerkedik velem! — Adta finnyás közönsége! — Háborogj hát istenadta ideje!*” [28].

Vörösmarty Petikéjében is ilyen stílusú sor: *Ármányadta Péterkéje!*

A birtokos személyrag kifejező erejével kapcsolatban mindenki előtt világos, hogy jelentés és érzelem szempontjából egyaránt nagy különbség van a *fia* és *fiúja*, *neje* és *nője* változatok között. Más a talpa (az emberé), más a talpja (suszteré); más a tiszte (a házigazdáé) és más a tisztje (a néphadsereg tisztje) [29]. A nép nyelvében is találhatunk példát erre a használatra: az embernek van lába, a teleknek van lábja [30].

A határozóragok

Mivel a határozók kategóriája a legtágabb a mondatrészek közül, nyilvánvaló, hogy a határozóragok kifejező ereje a leginkább változatos az alaktani elemeken belül. A határozóragok sokrétű, — sokszínű változatosságának felhasználásával a legfinomabb stílusárnyalatok kifejezésére is mód és lehetőség nyílik.

Ragjaink igen gyakran többek, mint egyszerű viszonyító eszközök. Talán éppen ebben van a magyarázata annak, hogy önálló életet élhet-

nek [31], mondatértékben használhatjuk őket. (Kinél van a könyv? Nálam!) De nemcsak a költői nyelv használhatja fel a ragok viszonylagos önállóságát. A napokban voltam fültnúja annak a beszélgetésnek, amelyik egy édesanya és kisfia közt folyt le: „Tessék, itt van 2 forint, megveszed a füzetet, és még marad is 40 filléred!” „—rem?” — „red!” Ebben az esetben a birtokos személyragok mondatértékben állnak. (Enyém lehet, amit visszkapok? — Igen, a tiéd!) Mint érzelmi többlet itt a kérés, óhajtás, illetve a megengedés jelentkezik.

De tulajdonképpeni funkciójukban, mint viszonyító eszközöket felhasználva is, sok érzelmi momentumot sűrítethetnek a határozóragok. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy minden esetben, minden határozóagnál keresnünk kell ezt az érzelmi többletet. Adott esetben, alkalmaslag ezt megérezzük, kiolvashatjuk a szövegből, mert nyilvánvaló, hogy tudatosan vagy nem tudatosan költőink és íróink is sokszor élnek vele.

Nézzünk meg hát egy-két stiláris vonatkozást a határozóragok köréből.

Határozóragjaink nagyfokú önállóságát bizonyítja az a tény is, hogy beszélhetünk a *ragok „divatjáról”*. ARANY János Divattudósítás címén írja, hogy

„igen kedves ocsmányság a -bani, -hozi, -náli, -tóli, -róli, -veli, -rai s több szócsintani kocsintás; midőn t. i. a soha magokban nem álló, hanem szóhoz tapadó, úgynevezett rag szócskákat divatosan -i betűvel ékesítjük”,

de ezt ARANY csúnya és helytelen divatnak ítéli, s azt írja, ne dobjunk oda nyelvünk szépségét a divatért, mint a magyar ruhát [32]. TOMPA József a reformkor irodalmi nyelvéről szólva megállapítja, hogy a divatos ragok az *-n (-an, -en)* és a *-lag, -leg* [33].

A ragok igen alkalmasak *árnyalati jelentések elkülönítésére*.

A különféle ragok között nincs mindig értelmi különbség: *kellően* — *kellőleg*. De már más a jelentés, ha a „*valószínűen ad elő*” és a „*valószínűleg előad*” kifejezéseket vizsgáljuk.

Ha azt mondjuk, *nekem* küldik, még nem biztos, hogy *részemre* küldik; és ha azt mondom, hogy *részemre* küldik, még nem biztos, hogy *nekem* adják át. A *nekem* a személyt jelöli, a *részemre* a célt.

A *-stul, -stül* rag használatánál az *-s* képző jelentés besugárzása eredményezi azt, hogy a társhatározóban kifejtett fogalmat az alanyhoz vagy tárgyhoz szorosabban hozzátartozónak érezzük, mintha *-val, -vel* ragos társhatározóval fejeznénk ugyanezt ki [34]. Úgy gondolom, ennek az a magyarázata, hogy az *-s* formáns ebben az esetben a birtokviszonyra utal, s ezért erősebb az intenzitás: *fiastul* (az ő fiáról van szó), *családostul*, (az ő családja).

A *-nál, -nél* ragos névszó a cselekvés helyét nem jelöli meg olyan konkrétan, mint pl. a *-ban, -ben*, vagy az *-on, -en, -ön*. Ezért adódik vele kapcsolatban olyan sok nyelvhelyességi probléma. Viszont éppen ezért is alkalmasabb több más határozottabb jelentésű ragnál arra, hogy igen finom árnyalati jelentés különbségeket fejezzünk ki vele.

Pl. mást jelent: Cikkem jelent meg a *Csillagban* (a folyóirat); korrek-torságot vállaltam a *Csillagnál* (a szerkesztőség) [35].

Bár GVOZGYEV szerint ezek a különbségek nem tartoznak a stiliisztika körébe, mégis tagadhatatlan, hogy a jelentés elkülönülés mellett itt stiláris különbségek is fellépnek. Nézzük meg pl. a helyhatá-rozóragok által kifejezett jelentésmódosulásokat az iskola hangsornál:

iskolában dolgozik	~	az iskola épületében;
iskolánál dolgozik	~	az iskola keretében;
iskolán dolgozik	~	iskola építésén;
eljött az iskolából	~	az iskolaépületből;
eljött az iskolától	~	más munkahelyre ment;
iskolán van	~	alkalmi tanfolyamon;
iskolára jár	~	ez is alkalmi tanfolyam, de csak időszakos bejárással.

Nincs teljesen igaza KÖVESI Magdának, amikor úgy véli, hogy az *iskolán* és *iskolára* forma pártiskolát jelent, az *iskolában* hangsor pedig általános- és középiskolát [37]. Ugy vélem, hogy az iskola hangsor egész napos elfoglaltsággal járó időszakos tanfolyam; iskolára ~ szintén időszakos tanfolyam, de nem egész napos, esetleg nem is mindennapos elfoglaltság; iskolában pedig magát az iskola épületét jelenti, tekintet nélkül arra, hogy éppen milyen foglalkozás folyik benne.

De nemcsak árnyalati jelentés különbségek feltüntetésére alkal-masak a ragok. *Archaiskus színezetet* is adhatnak a hangsornak. BER-RAR Jolán a *-belől, -ből* alakváltozatokat figyelve megállapítja, hogy szembetűnő, hogy a hosszabb forma mennyire ragaszkodik egyes sza-vakhoz. A *menny* szóhoz szinte kivétel nélkül a *-belől* alak járul a régi nyelvben, amit az egyházi kifejezés iránti tiszteletből magyarázha-tunk [38]. A *-képpen* raggal kapcsolatban pedig ezeket írja: „... kétség-telen, hogy a *-képpen* használatát mint stílus sajátosságot... is figye-lembe kell vennünk. Hogy a *-képpen* rag használata éppen a biblia for-dításokban alig lépi túl a kötőszói — kérdőszói és mutatónévmási kört, nyilván szakrális szövegek archaikus, folyamatosabb hagyományú nyelv-ével magyarázhatjuk” [39].

Népi hatásra is mutathatnak egyes ragok. Petőfinél éppen ezért igen gyakori a *-tól, -től, -ból, -ből, -ról, -ről* ragok u, ü *-s* változata [40]. VERES Péternél ugyancsak népi hatásra igen gyakori a ragtalan hely-határozók használata: Amikor beesteledik, elballagok Varga Imréék (Szűk esztendő, 17); Leginkább Szabóék szoktam menni; elmegyek Mihály bátyámék, vagy István sógorék. (Szűk esztendő 39.) [41].

A határozóragok kifejező ereje szembeszökően érvényesül SZABO Pál írásaiban is. Egyik novellájában így ír: ... — szólalt meg az asz-szony a hajnalon [42]. A köznyelvi hajnalban forma helyett ezt talál-juk: *a hajnalon*. A belviszonyt kifejező inessivusi alakot a superressi-vusi váltja fel. Mit mond ez számunkra? Én úgy érzem, ez a nyelvi forma méginkább kifejezi az idő koraiságát: nem hajnalban, hanem

hajnalon; vagyis még nem is vagyunk benne a hajnalban, még csak kezdődik az, mint ahogy a kezdő ige a napi cselekvések kezdetét jelöli.

Másutt ezt találjuk: „Tán dolgoznánk még egy keveset, édesapám!” „Elég volt máról, fiam!” [43]. A *máról* forma rögtön szembetűnik, mert eltér a megszokottól, a köznyelvtől. És adott esetben annál kifejezőbb is, mert a rag irányulása szerint a *mára* forma még előttünk álló feladatokat jelöl, míg a *máról* ablativusi irányulása arra utal, hogy a feladatok bevégzése lezárul, túljutottunk rajta.

A *Zángóznak* c. novellában ezt találjuk: „... aztán a nép vígan oszlik széjjel az utcákon és sikátorokban. Hogy holnap újra gyülekeznek az alkonyatban” [44]. A nép széjjel oszlik az utcákon és a sikátorokban. Adott esetben rendkívül kifejező a két rag egymás melletti használata. Az utcákon: szélesebb, tágasabb a hely, eloszlik a nép rajta (superessivusi rag). Sikátorokban: a szűk helyen szinte megszorul a nép, nem rajta van, hanem benne, innen az inessivusi rag, ami itt a tágabb superessivust felváltja. Mennyit vesztett volna a kép hatásosságából, ha az író fordítva alkalmazza a két ragot! És ugyanilyen kifejező a raghasználat a következő mondatban: gyülekeznek az alkonyatban. Nem alkonyatkor, vagyis amikor alkonyodni kezd, hanem az alkonyatban. Az inessivusi forma itt ismét azt fejezi ki, hogy már benne járunk az alkonyatban, mikor a gyülekezés történik.

*

Költőink, íróink művészi nyelvéből rengeteg példát lehetne idézni a ragok használatának stiláris értékére. Ezek a stiláris sajátságok adják meg az irodalmi művek művészi értékét. Éppen ezért az esztétikai nyelvvizsgálat nem elégedhet meg a „titkok” megállapításával. Egyenként boncolja minden esetben a hatás okait, és megállapítja, hogy melyek azok a tényezők a szó körül, amelyeknek együttműködésben kell lenniök ahhoz, hogy a jelentéshangulat érzelmi fölfokozást kapjon [45]. És mennyire szükséges az ilyesfajta vizsgálat az irodalmi művek teljes megértéséhez! A világirodalom egyik legnagyobb szelleme, Goethe mondotta: „Mennyi időt és munkát kell arra fordítanunk, hogy megtanuljunk olvasni? Én nyolcvan évet fordítottam rá, és még mindig nem állíthatom, hogy elértem a célt” [46].

J E G Y Z E T E K

- [1] Fogarasi János: Művelt magyar nyelvtan clemi része. Bp. 1843. 42. o.
- [2] Szász Károly: A nyelvtan és a költői nyelv. Nyr. 1:358.
- [3] Babits Mihály: A nyelvész és az irodalom. Balassa-émlékkönyv. 8. o.
- [4] Zolnai Béla: Nyelv és stílus. Bp. 1957. 212. o.
- [5] Veres Péter megjegyzése, Nyr. 80:197. vö. Bakos József: Nyelvtan és stílus. — Anyanyelvünk, 1954:67.
- [6] Szabolcsi S. Miklós: Az irodalmi stílusvizsgálat XX. századi módszerei. E. Ph. K. LXVII. (1943):366—383.
- [7] Terestyéni Ferenc: Fejezetek a magyar stilisztikából. Bp. 1958. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat.
Fábián Pál—Szathmári István—Terestyéni Ferenc: A magyar stilisztika vázolata. Bp. 1958.

- [8] Arany János: Visszatekintés. Prózai dolgozatok. 320. o.
- [9] Komlós Aladár: A költőiség és a mai magyar líra. Csillag, 5:607.
- [10] Kulcsár Gyula: Stiliztika és nyelvestétika. Nyr. 1914:111 o.
- [11] Krajevski: A szépirodalmi művek nyelvének tanulmányozásáról. Nyr. 76:321.
- [12] Balázs János: A stílus kérdései. A III. Országos Nyelvészkongresszus előadása. Bp. 1956. 150. l.
- [13] Tompa József: Elavult nyelvi formák művészi felhasználása. Nyelvművelő, szerk. Lőrincze, Bp., 1956. 348. l.
- [14] Zolnai Béla: i. m. 178. l.
- [15] Bárczi Géza: Anyanyelvünk magyarsága. Nyr. 80:11.
- [16] Zolnai Béla: i. m. 180. l.
- [17] Gvozgyev: Orosz stiliztika, kivonatolta Balázs János. Egyetemi jegyzet. Bp. 1954. 53.
- [18] Prohászka János: Archaizálás a történeti regényben. Nyr. 75:370.
- [19] Kovalovszky Miklós: A nyelvi régiesítés ifjúsági irodalmunkban. Nyr. 81:437.
- [20] Brassai Sámuel: Egy hirdetemény. Nyr. 1:110.
- [21] Klemm Antal: Magyar történeti mondattan, Bp. 1928. 347.
- [22] Rubinyi Mózes: A humor nyelvi eszközei Mikszáthnál. Nyr. 74:176.
- [23] Fogarasi János: i. m. 67.
- [24] Prohászka János: Petőfi költői nyelvének fősajátságai. Nyelvészeti Füzetek. 58. 27. l.
- [25] Tompa József: Az irodalmi nyelv. (Nyelvünk a reformkorban, Szerk.: Pais Dezső.) Bp. 1955. 383. o.
- [26] U. o. 381.
- [27] U. o.
- [28] Prohászka János: i. m. 27.
- [29] Kálmán Béla: Tályoga v. tályogja? Nyr. 75:292.
- [30] Tömlő Lajos adatai. MNy. 10:272.
- [31] Zolnai Béla: i. m. 94.
- [32] Arany János: Divattudósítás. Összegyűjtött prózai művei. 1309—1310.
- [33] Tompa József: i. m. 381.
- [34] Berrár Jolán: Fejezetek határozóragjaink élettörténetéből. Bp. 1957. 78.
- [35] Imre Samu: A -nál, -nél rag használatának nyelvhelyességi kérdéseire. Nyr. 81:170.
- [36] U. o. 172.
- [37] A. Kövesi Magda: Taglalás és összefoglalás nyelvünkben. Nyr. 80:20.
- [38] Berrár Jolán: i. m. 20.
- [39] U. o. 26.
- [40] Prohászka János: i. m. 58.
- [41] Prohászka János: A népnyelv az irodalomban. Nyr. 75:25—33.
- [42] Szabó Pál: Most és mindörökké. Bp. 1956. I. 55.
- [43] U. o. 17.
- [44] U. o. 404.
- [45] Zolnai Béla: i. m. 179.
- [46] Idézi Bencdek Marcell. (Az olvasás művészete.)